

*KRILATA ŽELVA 2017 – nominirano za najboljši slovenski knjižni potopis preteklega leta (2016)
Agata Tomažič / Zakaj potujete v take dežele?*

Agata Tomažič

Zakaj potujete v take dežele?

ODLOMEK IZ NOMINIRANEGA KNJIŽNEGA POTOPIISA (CANKARJEVA ZALOŽBA/MK, 2016)

Krhko ravnovesje skladovnic mila

Zelo nehvaležno je pisati o deželi, ki je ni več – ali je na dobri poti, da bo izginila. Nekako tako kot o pokojniku; v nekrolog se ne spodobi vplesti vseh komičnih pripetljajev, ob katerih sta se hahljala, ko je bil še živ, in še manj drobnih neumnosti in spodrsljajev, ki jih je zagrešil in bi ga še mrtvega naredili malo bolj živega in simpatičnega. Ne gre in ne sme se, ljudje se ob smrti preselijo v enodimenzionalen svet, kjer so iz našega sveta videti samo še lepi in pametni.

Ampak z deželami je vendarle drugače. Takšne, kakršne so bile, ko si jih prvič obiskal – mlad, lep in neumen –, tako in tako ne bodo nikoli več. Ker se sam spremeniš, in to pogosto že med potovanjem; ko se vračaš, na deželo gledaš drugače kot takrat, ko si s svojimi predstavami vanjo treščil.

Pogosto se mi primeri, da se ukvarjam s trapasto mislijo, v kakšen pogovor bi se zapletla s samo seboj izpred štirinajstih dni ali treh tednov, če bi se obe različici mene izvili vsaka iz svojega časovnega žepa in bi se srečali na letališču – kraju, kjer se odkrivanja novih dežel ponavadi začno in sklenejo. Ker se imam za prijaznega človeka, tudi do same sebe, bi bila najbrž blagohotna in, čakajoča na let domov ter zaradi izkušenj, nabranih na potovanju, še nekoliko bolj modra, ne bi sebi, na pragu odkrivanja ter vsej zvedavi in nadobudni, hotela razkriti ničesar, kar bi mi pokvarilo užitke presenečenj. Samo malo pokroviteljsko bi se gledala in si pomežiknila. Kajti tudi če bi si naročala spisek stvari, ki jih nikakor ne smem narediti, se ne bi upoštevala. Na letališču v Damasku pa bi sami sebi na odskočni deski v bližnjevzhodno pustolovščino jeseni 2008 šepnila eno samo reč: Kupi čepico za sokola, takoj ko jo boš lahko!

Zdaj smo v letu 2015 in teče moje sedmo leto življenja brez čepice za sokola. Odkar sem jo sredi svoje prve noči v Damasku uzrla v izložbi neke obskurne trgovine na eni od ozkih ulic, kamor sva s sopotnico S. zašli med iskanjem hotela, mi je nikoli več ni uspelo najti. Trmasto in predano sem jo poskušala izslediti ob vrnitvi v sirsko glavno mesto, ko se je štirinajstdnevno klatenje po Bližnjem vzhodu sklenilo, kjer se je začelo, in so bile, kot ponavadi, zadnje ure pred vzletom letala dolge in mučne. Ni mogoče, da je ni več, našla sem prav isto ulico in vse na njej je bilo kot takrat, ko sem prvič zakorakala nanjo, le da nikjer ni bilo starinarne z ljubkim pokrivalom za ptico, katerega očitna neuporabnost me je očarala in sem si ga na vsak način želela postaviti na domačo polico, poleg množice drugega ništrca vprašljive (če ne kar nikakršne) namembnosti. Samo zdaj ... zdaj je bil večer in trgovci so počasi zaključevali delovni dan in spuščali roloje, še največ pol ure in blago se ne bo več ponujalo izza izložbenega stekla, le kako, da me je sredi noči prav ta sokolja čepica poklicala k šipi, ko pa bi po vseh pravilih tudi ona morala spati za kovinskim zastorom? Prisiljena sem se bila sprijazniti z racionalno razlago, da sem spala (in sanjala) jaz sama, ki sem ob štirih zjutraj po štiriindvajseturnem prekladanju po letališčih in presedanju po letalih skupaj s prvimi vonji Jutrovega vdihnila tudi obet bajno bogatega blaga, od svetlečega se damasta in brokata do začimb eksotičnih imen, kot sta kardamom in kurkuma – vsega, skratka, ob čemer Evropejce kar zaščemi od vznemirjenosti. In ker sem z orientalskim razkošjem povezovala tudi čepice za sokole, pregrešno drage in čisto neuporabne, se mi je v polsnu in polmraku prikazala pač ta. *Čepica nevidnica* ali, boljše rečeno, *čepica, ki je ni*. Jaz, ki sem jo prvi dan videla, sem bila drugačna od sebe, ki mi je zadnji dan ni več uspelo vizualizirati. Sirija, kakršno sem pričakovala, že po dveh tednih zame ni več bila enaka kot dežela, ki sem jo zapuščala. V obisku vsakega kraja je slutnja minljivosti, saj nikoli ne stopiš

v isto reko. Sirija, kakršno sem si shranila v spomin tiste jeseni pred sedmimi leti, je še vedno tu in obstaja kot skupek vtisov, podob in vonjav, le da v resničnosti žal nimajo več torišča. Ampak moj spomin je moj spomin, galerije hudomušnih in radoživih sirskih likov, za katere se danes, ko od tam prihajajo samo še tragične vesti, lahko le še nemočno sprašujem, kaj je z njimi, ne morem na silo prebarvati v žalobno *seppio*. Tudi če se vdam tonu naricalk s kakšnega balkanskega pogreba, čisto nič ne zvečam možnosti, da je z njimi *inshallah* vse v redu. Edino pravilno je, da pripetljaje popišem, tako kot so se zapletali in razpletali, brez nekrologarske korektnosti in spodobnosti.

Kam tečnega in vsega sitega popotnika poneso noge, ko se dokončno sprijazni, da mu nikakor ne bo uspelo nabaviti čepice za sokola, pred poletom domov pa mora zapraviti še nekaj časa in denarja? V frizerski salon v damaščanski krščanski četrti, jasno. Samo v domačem okolju česalnice, v družbi frizerk, ki ne govorijo tvojega jezika, ti pa ne njihovega in zato ni nikakršne možnosti za nebodijetriba komunikacijo, se lahko nekaznovano predajaš tisti sladki otožnosti, ki te prevzame na koncu potovanja. Če škarje in fene v rokah sučejo frizerji in ne frizerke, se načrt sicer malce izjalovi ...

Mislím, da sem si salon izbrala zaradi francoskega izveska. In če se prav spominjam, je lastnik, najbrž nekakšen damaščanski Mič, v resnici vedel povedati nekaj besed v tem jeziku. Malo, pa vendar čisto dovolj, da sva se sporazumela, da si želim striženja in ne kodranja las v umetelne skulpture, ki so krasile glave večine strank – pričeske tiste vrste, kakršne si dekleta pri nas omislijo za maturantski ples. Najbrž sem izstopala že po tej čudni zahtevi. A se mi je uspelo nekako potuhniti med vsemi tistimi lasatimi, skrbno naličenimi damaščanskimi gospodičnami. Vse dokler ni prišel čas za sušenje las. Nad menoj sta se simultano, vsak s svojim fenom, izživiljela kar dva Mičeva vajenca, mlada nasmejana fanta. Vrtela sta krtače po mojih rdečkastih laseh kot v kakšni bizarni koreografiji kičastega bližnjevzhodnega videospota. Lezla sem v stol in se poskušala pretvoriti v nekaj neopaznega, na primer lesno gobo. Precej dobro mi je šlo, samo še račun bi morala poravnati in odhulila sem se k pultu, kjer me je ves ponosen čakal lastnik salona. Kar smejalo se mu je ob pogledu name, bil je poosebljenje bližnjevzhodne gostoljubnosti in darežljivosti, zaradi katere se gost včasih počuti kar nekako zlorabljen, saj sčasoma postane jasno, da v vseh ritualih, ki ti jih gostitelji prirejajo, oni uživajo še skoraj bolj kot ti, ki so ti namenjeni. Tale tu je bil značilen primerek takšne miselnosti, za vsako ceno se je namreč nameril na tujko narediti vtis s prav posebnim darom. Segel je pod pult in od tam potegníl nekaj, kar bo po njegovem prepričanju meni, redki gostji iz krščanskega sveta, gotovo prišlo prav: pravi pravcati leseni križ, katerega daljša stranica je merila vsaj meter! Zdrznila sem se kot okoreli brezbožec in še pravi čas potlačila smeh, kaj pa on ve, da se v našem domnevno krščanskem, v resnici pa samo še potrošniškem svetu taki simboli pojavljajo le še na koncertih Madonne. Komaj se mi ga je uspelo ubraniti, prijazno odkimavanje sprva sicer ni obrodilo sadov, potem pa sem v

mrzličnem razmišljanju zatipala rešilno bilko in mu jo kot trden argument pomolila pod nos: ker potujem z letalom, v prtljagi za tako veliko reč preprosto nimam prostora. In tudi če bi mi jo zavili in bi jo nesla v rokah, bi morala za prevoz plačati dodatek. Damaščanski Figaro je z žalostnim nasmeškom skomignil in križ pospravil pod pult. Damaščanske gospodične pa so me zgroženo premerjale izpod svojih umetelno zloženih velnov.

Omar iz Alepa ni ponujal križa. Drznila bi si trditi, da bi se pripovedi o tem ljubkem incidentu smejala – vendar tega ne bom nikoli izvedela, srečala sem ga namreč kakšen teden pred vrnitvijo v Damask, zdaj pa ... No, zanj sem skoraj prepričana, da je na varnem, kjerkoli že je. Tudi Alep je bil takrat varno, prekrasno, prekipevajoče mesto z gostobesednimi trgovci na suku, z nasilnimi vozniki rumenih taksijev, z nemškimi restavradorji, ki so počasi in z germansko natančnostjo spravljali v red strahospoštovanje zbujujočo kulturno dediščino od omajadske mošeje do starodavnih hiš premožnih trgovcev in citadele, ki je bedela nad vsem tem vrvežem. Ampak Alep ni samo to, Alep je sodobno mesto z univerzo, kampusom in stanovanjskimi četrtmi s hišami, v katerih živijo ljudje, kot sta vidve, je rekel Omar. In nama odprl vrata svojega terenca, češ skočita noter, da vama bom razkazal, česar kot turistki ne bosta videli, jaz pa bi rad, da si Alepa ne zapomnita samo po milu. Za nekoga, ki mu je prav znamenito alepsko milo dalo vse, od blešččega terenca naprej, je to besedico izgovoril z za spoznanje premalo vznesenosti. Pravzaprav s komaj zaznavnim zaničevanjem. Tipičen bogataški sin, pač.

Tudi spoznali smo se zavoljo mila. Alepsko milo je legendarno, uporabljala da ga je že kraljica Zenobia, in to najbrž v kopalni kadi v kateri od palač v Palmiri. To so govornice, ki jim nikakor ne gre verjeti, mene je v kakovost alepskega mila prepričalo kar to milo samo. V dar sem ga dobila od prijateljev, ki so se nekaj let prej potikali po tem delu sveta, in na videz neugleden kvader SMB-barve se je izkazal za boljšega od vseh zahodnjaških kozmetičnih pogruntavščin. Najbolj me je fasciniralo, da je imel tako rekoč neomejen rok trajanja, človeka je kar sram priznati, da je eno samo milo uporabljal skoraj pol leta.

In še nekaj me je gnalo, da sem si hotela za vsako ceno ogledati, kako v Alepu izdelujejo ta primarni kozmetični proizvod: obožujem tekoče trakove. Nič se mi ne zdi bolj pomirjujoče kot ure dolgo opazovati, kako se po jermenu, bolj ali manj debelem, od enega do drugega tovarniškega stroja vijejo razni predmeti, ki se na koncu kot po čudežu sestavijo v končni produkt. Kot bi opazoval vijuganje otroške železnice, mimo miniaturnih drevesc in postaj, pred katerimi stojijo možički v postajenačelniški opravi in z rdečimi loparčki, venomer po isti poti in brez skrbi, da bi se vlakovna kompozicija iztirila ali izginila iz vidnega polja. Čista čarovnija. Zato sem se nemalo vznemirila, ko sem tudi v popotnem vodniku v poglavju Alep prebrala, da priporočajo obisk »tovarne mila«. Nadejala sem se kilometrov tekočih trakov s kvadri mila, ki popotujejo od enega do drugega konca orjaške proizvodne

hale, pa ljubko nerodne viličarje, ki natovarjajo palete in nihajo z vilicami kot kak mravljinčar z rilcem, pa najbrž tudi obvezne zaščitne halje in čelade, ki si jih bova s S. kot obiskovalki v kozmetičnem obratu morali nadeti. Moje vztrajanje pri obisku tovarne je postajalo že rahlo nadležno ...

Vhod v »tovarno« je nekje v starem mestnem jedru, je pisalo v vodniku. Kar nekaj stegnjenih kazalcev domačinov je bilo potrebnih, da sva ga naposled našli. Industrijski obrat, od koder so že stoletja prihajale kocke prvovrstnega kozmetičnega pripravka iz olivnega in lovorovega olja, se je skrival za niskimi vrati, zagozdenimi v steno barve peščenca. Če je bil to sploh pravi naslov. Pravzaprav so bila bolj vratca. Bila so videti, da vodijo prej v kakšen zajčnik kot pa resno podjetje. Nikjer izveska, podatkov o lastnikih, obvestila o urniku vodenih ogledov in popustih za študente in upokojujence. Samo kovinska kljuka se je rahlo svetila in dajala vedeti, da so jo bržkone zgladile človeške dlani, obiskovalcev ali uslužbencev, kdo bi vedel. Morda pa čisto navadnih stanovalcev čisto navadne hiše, in sva se ušteli v številki? Toliko slabše zanje, sem si rekla, in pritisnila. Pogled, ki se je odprl, ni dal prepričljivega odgovora. Z negotovim korakom sva prestopili prag (pri čemer se je bilo treba skloniti, ker so vrata verjetno izdelali po merah ljudi izpred nekaj stoletij) in se znašli na nekoliko zanemarjenem dvorišču, ki pa po drugi strani spet ni bilo videti kot tovarniško: nikjer vrveža dostavnih avtomobilov, palet z naloženim tovorom za izvoz, vratarnice s pripravo za štempljanje delavcev ...

»Hitro, hitro,« se je od nekod razlegel klic (v angleščini), vtem ko sva si ravno že skoraj premislili in se v duhu risali za točilnim pultom bara v hotelu Baron, drugega veličastnega pomnika zgodovine, ki ga je popotnikom v Alepu priporočal vodnik in sva se ga odločili obiskati zatem, v iskanju kakšnih sledi, ki so jih za seboj pustili drzni pustolovci in raziskovalci Bližnjega vzhoda, od Agathe Christie (in njenega moža arheologa) nazaj.

»Hitro, ogled se je pravkar začel!« je zaklical možakar in nama pokazal, kam morava – v neko napol razpadajočo stavbo, ki ni bila grajena ne v arabski tradiciji ne kot zahodnjaška tovarniška hala, temveč v najboljšem primeru kot opuščeni objekt industrijske dediščine, ki čaka, da ga bodo zasedli antiglobalisti in preuredili v center alternativne kulture. Ali pa kot srednjeveška manufaktura.

V poltemi – svetloba je prodirala skozi strešna okna, ki pa so bila tako prašna, da je bilo skoraj vse njeno delo zaman – se je sprva dalo razločiti samo skupino ljudi z nahrbtniki in nekoga, ki je nekaj razlagal. Vse naokrog so bili v velikanskih kupih zloženi kosi mila, in to v tiste vrste skladovnicah, ki se jih da s premišljenim potegom enega samega kosa sesuti kot keglje. Sesuvajoče se skladovnice me privlačijo podobno kot tekoči trakovi, le da je njihova simbolika ravno obratna: če tekoči trakovi s svojim ustaljenim potekom ponazarjajo neko varnost, so skrbno zloženi kupi česarkoli, od konzerv do mila, s svojim ranljivim ravnovesjem, ki kar kliče po

sesutju, zame najiminitnejša ponazoritev, kako malo je potrebno, da se privid urejenosti v hipu razblini v čisti kaos. Da o trušču, ki vse to spremlja, sploh ne govorimo. Najbrž je odveč dodati, da bi tudi to opazko zadržala zase, če bi prišlo do tiste hipotetične, nerealne situacije, v kateri bi jaz, z današnjim vedenjem o dogodkih tam daleč v Siriji, uzrla samo sebe, ki se leta 2008 tja šele odpravlja. Ne, prav gotovo si ne bi hotela niti namigniti, kako krhko je lahko ravnovesje skladovnic v tem delu sveta. Pustila bi se v brezskrbni nevednosti, v kateri sem takrat v skladovnicah iz alepskega mila videla samo vabilo k pobalinstvu – a sem glas objestnosti v sebi, ki je vabil k sesuvanju, iz vljudnosti preslišala.

Postopki izdelave mila, o katerih je razlagal vodnik v obokani dvorani, so v resnici spominjali na proizvodne procese v srednjeveških manufakturah. Surovine za milo so najprej skuhalo, najbrž z dodatkom kemikalij iz velikih rjastih veder na dvorišču, in počakali, da so se strdile v velikansko ploskev, ki jo je bilo treba razrezati na kosce. Kako, so nam tudi pokazali: ploskev, ki je spominjala na pecivo, oblikovano po pekaču, v katerem se je strdila, so potisnili pod nekakšno velikansko rezilo, ki je spominjalo na mrežast sekljalnik za trdo kuhana jajca. Ampak skuhan milo je bilo tako trdo, da se ga ni dalo kar tako prerezati, nekdo je moral na rezilo stopiti, šele tedaj se je naostrena rešetka začela pogrezati v masivni olivni blok. Vodnik je pomignil, naj se v tem poskusi nekdo iz naše skupine, in kot nalašč je določil S., ki je bila glede na svojo kilažo najmanj primerna, ampak je po njenem najširšem nasmehu sklepal, da bo demonstracija najbolj zabavna. In tako je tudi bilo: S. je splezala na rezilo in topotala, dokler se ni pogreznilo v milo. Iz enega bloka je nastalo nekaj deset malih kvadrov, po dvorani pa je odmeval smeh, ki ni grozil samo spodkopati skladovnic, v kakršnih so se takšni kvadri potem sušili, ampak tudi razbiti preostale šipe v proizvodnem obratu. Vendar ni bilo videti, da bi to kogarkoli motilo. Vse je bilo v najlepšem redu, četudi brez pomirjujočih tekočih trakov.

Nekaj pa mi le ni dalo miru. Sprijaznila sem se že s tem, da sem namesto sodobnega sterilnega kemijskega obrata dobila veliko bolj slikovito obrtno delavnico, v kateri so bili tudi zaposleni bolj zgovorni, kot bi bili delavci v brezdušni tovarni. A potrošniški duh v meni se ni hotel kar tako ukloniti. Hotela sem kupovati, in to v industrijski prodajalni z zagotovljenimi prihranki, hotela sem se založiti z alepskim milom na debelo – ker človek nikoli ne ve, kdaj bo spet prišel v Sirijo – in za to plačati drobiž. Gnala sem zato ubogo S. nekam stran od skupine turistov, ki je po koncu ogleda ubogljivo odkorakala proti izhodu. Prostor, v katerem sva se kmalu znašli, me je skoraj zadovoljil: pisarna z opremo iz sedemdesetih let, skajasti naslanjači in mizice z vgrajenimi pepelniki. Mislim, da je bil na pisalni mizi nekakšen računalnik, ampak skoraj zagotovo ni bil prižgan. Poleg so bili zloženi tudi vzorčki mila – proizvodi na ogled. Samo človeka nikjer nobenega. Posedli sva po naslanjačih in v sukljanju cigaretne dima čakali, da je naposled le nekoga prineslo mimo. Prijazen, kakršnih je bila večina v tej deželi, se sploh ni razburjal, kaj vendar počneva tu sami, temveč nama je pomagal izbrati izdelke, dodal še nekaj za dobro vago, potem pa se je

ponudil, da naju odpelje, kamorkoli sva pač že namenjeni. Ker pravkar končuje šiht in gre domov. Aja, pa pozabil se je predstaviti, za kar se opravičuje: Omar, lastnik tovarne. S S. sva se spogledali, ne preveč očitno, da ne bi obveljali za nevzgojeni, vzvišeni turistki, potem pa mu druga za drugo podali roko, povedali ime in se odpravili za njim do parkirišča onkraj obzidja, ki je obdajalo staro mestno jedro, v katerem je bila tudi »tovarna« mila.

Nad Alepom in njegovimi starimi zgradbami peščene barve je tonilo večerno sonce, ki jih je obarvalo v toplo oranžno. Mi pa smo sedeli na črnih usnjenih sedežih Omarjevega gromozanskega terenca in se pogovarjali. No, na začetku, preden smo se malce bolje spoznali, je bil bolj monolog. Iz Omarjevih ust. Tole je povedal: da je tovarno mila podedoval od očeta, sicer pa je v družini že dolgo časa, ustanovil jo je njegov prapradedek, ki je šel v španovijo z italijanskim konzulom v Alepu. Pridelava mila, za katero je bojda potrebna samo deseterica zaposlenih, je danes precej donosen posel, je razlagal. In ena od prednosti, ki jo ta dejavnost ponuja, je, da jo lahko poleti, ko tovarna bolj počiva, kam popiha. Ven iz Sirije, kakopak. Zelo všeč so mu Združene države Amerike, med podiplomskim študijem jih je prepotoval po dolgem in počez, ima tudi ameriško državljanstvo, ker je bil poročen z Američanko, od katere pa se je ločil. In tako je zdaj, sredi tridesetih, kar malce zdolgočasen, večina njegovih prijateljev ima že družine, on pa se v Alepu zaradi vseh dežel, ki jih je obiskal in v katerih je živel – do diplome je študiral v Londonu – počuti kar malo tujca. Še dobro, da ima tovariša v francoskem častnem konzulu, s katerim hodita jezdit.

Vmes smo se vozili po predelih Alepa, kamor nikoli ne peljejo turistov na voden ogled, kot se je izrazil Omar. Pravzaprav je šlo za tipične bogataške stanovanjske četrti, ki so si podobne kot jajce jajcu, ne glede na to, v katerem delu sveta so: prišlek lahko uživa v obilici zelenja, hiše pa so obdane z visokimi ograjami in v globočinah vrtov skrite pred pogledi tistih, ki temu svetu ne pripadajo. Prav zaradi svoje uniformiranosti takšna naselja povprečnemu človeku le stežka zvabijo kakšen vzdih občudovanja ali vzklík navdušenja. S S. sva se itak pogreznili v mehko vsaka svojega sedeža in uživali v spoju vonja po usnju in novega avtomobila, najino neprizadetost pa si je Omar po vsej verjetnosti zelo narobe razlagal. Ne vem sicer, kako bi ga dekleti v malone razcapanih vojaških hlačah, razvlečenih majicah in pošvedranih pohodnih čevljih lahko napeljali k razmišljanju, da tudi onidve prihajata iz podobnega okolja, od koder izhaja sam. Da imava recimo vsaka svoje posestvo s po ducat lipicanci. Omar in francoski konzul namreč nista hodila jezdit katerihkoli konjev, temveč so bili to konji iz hlevov na posestvu njegove družine, malce ven iz mesta. Tudi trije arabski žrebci so vmes, ja. Ob stavkih, kakršen je bil ta, sem se resnično začela spraševati, ali si vsega tega ne izmišljuje. Pa si menda ni. Kajti teh reči ni razlagal hvalisavo, temveč dokaj neprizadeto, skoraj zdolgočaseno. V Alepu je ogromno bogatih ljudi, je rekel. Vendar naša družina ne sodi mednje, je brž dodal. V sedemdesetih letih nam je šlo res dobro, zdaj pa smo nekako na sredini.

Hecno, nekaj takega sem o sami sebi in svojem gmotnem položaju razmišljala tudi sama – da sem nekje na sredini, v srednjem sloju. Brez konjev, ampak z možnostjo potepanja po svetu, kamor mi srce poželi. Mogoče se je Omar prav zaradi tega uštel, brezciljno blodenje po svetu je bilo v Siriji najbrž res rezervirano samo za višji sloj. Razšli smo se prijateljsko: če vama v Sloveniji uspe najti uvoznika za moje milo, dobite procenke, je rekel. Ampak v Sloveniji so bili do te zgodbe vsi, ki sem jim jo pripovedovala, malo sumničavi. Zdelo se mi je, da dvomijo tako o obstoju alepskega tovarnarja kot o njegovem milu. Predvsem pa o njegovi izjemni kakovosti. O skladovnicah zato sploh nisem več razlagala. Ampak vsaj S. je po vrnitvi v domovino sprevidela, da si nisem izmišljevala in da tak kvader mila zadošča za vsaj pol leta umivanja, tudi pri ljudeh, ki jim umivanje ni samo razvajanje ob koncu tedna, da se razumemo. Skladovnice mila, ki so se sušile pod obokanimi stropi proizvodne dvorane v Alepu, bi zadoščale za nadaljnjih petdeset let za vse prebivalce Sirije, je rekla S. Ampak bojim se, da so se zdaj dokončno sesule. Postale so sijajna metafora za vse, kar se je spomladi 2011 začelo dogajati na Bližnjem vzhodu: območje, ki z ničimer ni dajalo slutiti, kako krhko je tamkajšnje ravnovesje sil, se je z enim samim natančno preračunanim potegom nekje iz sredine kupa sesedlo v prah, pomešan s krvjo.